

Tomasz Przesławski

Podstawy i zakres żądań odszkodowawczych związanych z pobytem w zakładzie karnym (areszcie śledczym)

Palestra 58/7-8(667-668), 31-38

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

PODSTAWY I ZAKRES ŻĄDAŃ ODSZKODOWAWCZYCH ZWIĄZANYCH Z POBYTEM W ZAKŁADZIE KARNYM (ARESZCIE ŚLED CZYM)

Tematem niniejszego artykułu jest problematyka dotycząca zasad i przesłanek odpowiedzialności prawnej Skarbu Państwa za szkody wyrządzone w toku wykonywania kary pozbawienia wolności, jak i innych środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności, a także prawnych i faktycznych podstaw żądań poszkodowanych z tego tytułu oraz kształtowanie się obecnej linii orzecznictwa sądów powszechnych i Sądu Najwyższego.

Konstytucyjny model odpowiedzialności Skarbu Państwa jest wyrażony w art. 77 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z którym: „Każdy ma prawo do wynagrodzenia szkody, jaka została mu wyrządzona przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej”.

Wykładnia konstytucyjnych przesłanek odpowiedzialności organu władzy publicznej za niezgodne z prawem działanie została sformułowana przez Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 4 grudnia 2001 r. (SK 18/2000). Interpretacji zostały poddane użyte w art. 77 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej pojęcia takie, jak: szkoda, władza publiczna, organ władzy publicznej, działanie organu władzy publicznej, działanie niezgodne z prawem.

Trybunał Konstytucyjny orzekł wówczas, że pojęcie szkody obejmuje uszczerbki zarówno o charakterze majątkowym, jak i niemajątkowym w prawnie chronionych dobrach danego podmiotu, natomiast „organ władzy publicznej (...) oznacza instytucję, strukturę organizacyjną, jednostkę władzy publicznej, z której działalnością wiąże się wyrządzenie szkody, nie zaś organ osoby prawnej w kategoriach prawa cywilnego”.

Trybunał zdefiniował władzę publiczną od strony funkcjonalnej, z punktu widzenia realizacji władczych kompetencji, chociaż – jak zaznaczył – władcze kształtowanie sytuacji jednostki nie stanowi tutaj wyłącznej reguły. Wskazał, że działanie organu władzy publicznej mieści w sobie również zaniechanie w tych sytuacjach, „w których obowiązek określonego działania władzy publicznej jest skonkretyzowany w przepisie prawa i można ustalić, na czym konkretnie miałyby polegać zachowanie organu władzy publicznej, aby do szkody nie doszło”. Ostatnie z analizowanych pojęć kształtujących konstytucyjną odpowiedzialność odszkodowawczą – „działanie niezgodne z prawem” – zostało ujęte ściśle jako sprzeczność z nakazem lub zakazem wynikającym z normy prawnej.

Trybunał pozostawił jednak swobodę modelowania odpowiedzialności odszkodowawczej w ustawodawstwie zwykłym w nawiązaniu do tradycyjnie rozumianej bezprawności na gruncie prawa cywilnego, która obejmuje, poza naruszeniem przepisów prawa, również naruszenie norm moralnych i obyczajowych, określanych terminem „zasady współżycia społecznego” lub „dobre obyczaje”.

Regulacja dotycząca odpowiedzialności władzy publicznej w Konstytucji RP i późniejsze orzecznictwo TK (np. wyrok TK z 23 września 2003 r., K. 20/2002) spowodowały konieczność zmian dotychczasowych rozwiązań w tym zakresie przyjętych w k.c., a więc w art. 417–421 k.c., które zostały dokonane ustawą z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 162, poz. 1692) z mocą od 1 września 2004 r.

Obecnie art. 417 § 1 k.c. stanowi, że „za szkodę wyrządzoną przez niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie przy wykonywaniu władzy publicznej ponosi odpowiedzialność Skarb Państwa lub jednostka samorządu terytorialnego lub inna osoba prawna wykonująca tę władzę z mocy prawa”.

Ustawodawca zrezygnował w art. 417 § 1 k.c. z przesłanki zawinionego działania lub zaniechania i ograniczył się do warunku niezgodnego z prawem działania lub zaniechania przy wykonywaniu władzy publicznej, co w porównaniu z ogólnymi zasadami odpowiedzialności deliktowej stanowi obiektywizację tej odpowiedzialności¹.

W literaturze nie ma zgody co do terminologii przyjętej dla zasady odpowiedzialności wyrażonej w art. 417 § 1 k.c. – czy jest to odpowiedzialność oparta na zasadzie ryzyka, czy też nowa zasada odpowiedzialności, która może być nazywana zasadą niezgodności z prawem (zasadą bezprawności)².

Przepis art. 417 § 1 k.c. wprowadza również zasadę, że odpowiedzialność odszkodowawcza związana jest ze strukturą stanowiącą podstawę organizacyjną dla podmiotu władzy powodującego szkodę oraz osoby prawnej, która z tego tytułu jest za nią odpowiedzialna³.

W kontekście omawianej tutaj problematyki tą strukturą organizacyjną wykonującą władzę publiczną jest cała Służba Więzienna, jak i jej poszczególne jednostki organizacyjne, które działając (lub nie podejmując działania), wywołują szkodę najczęściej na osobie, wyjątkowo w mieniu osoby pozbawionej wolności, za którą odpowiedzialność ponosi Skarb Państwa.

Dla przyjęcia odpowiedzialności Skarbu Państwa konieczne jest wystąpienie łącznie następujących przesłanek: wyrządzenie szkody osobie pozbawionej wolności, bezprawne działanie lub zaniechanie przy wykonywaniu władzy publicznej, adekwatny związek przyczynowy pomiędzy szkodą a niezgodną z prawem realizacją funkcji władzy publicznej przez SW.

W praktyce mniej jest żądań ze strony osadzonych co do naprawienia szkody majątkowej w mieniu, np. za zniszczenie przedmiotów osobistego użytku⁴, jak również roszczeń o odszkodowanie w zakresie szkody majątkowej na osobie wynikającej z uszkodzenia

¹ G. Bieniek, komentarz do art. 417 k.c., (w:) S. Dmowski, M. Sychowicz, H. Ciepła, K. Kołakowski, T. Wiśniewski, C. Zuławska, J. Gudowski, G. Bieniek, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, LexisNexis 2011, wersja elektroniczna.

² Z. Banaszczyk, *Ogólna formuła odpowiedzialności za szkody wyrządzone niezgodnym z prawem działaniem lub zaniechaniem przy wykonywaniu władzy publicznej zgodnie z art. 417 KC*, (w:) *System Prawa Prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, Legalis, wersja elektroniczna.

³ Art. 417 § 2. Jeżeli wykonywanie zadań z zakresu władzy publicznej zlecono, na podstawie porozumienia, jednostce samorządu terytorialnego albo innej osobie prawnej, solidarną odpowiedzialność za wyrządzoną szkodę ponosi ich wykonawca oraz zlecająca je jednostka samorządu terytorialnego albo Skarb Państwa.

⁴ Zgodnie z art. 110a § 1 k.k.w. skazany ma prawo posiadać w celi dokumenty związane z postępowaniem, którego jest uczestnikiem, artykuły żywnościowe i wyroby tytoniowe, środki higieny osobistej, przedmioty

ciała lub wywołania rozstroju zdrowia (art. 444 k.c.) czy roszczeń ze strony innych osób, w szczególności osób bliskich w razie śmierci osadzonego wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia (art. 446 § 1 k.c.). W takich wypadkach kwalifikacja prawna żądań opiera się na art. 417 § 1 k.c. w zw. z art. 444 k.c. bądź art. 446 § 1-3 k.c.⁵

Podstawowe znaczenie w procesach cywilnych poszkodowanych w związku z pozbawieniem wolności odgrywają roszczenia majątkowe z tytułu wyrządzonej szkody niemajątkowej na osobie (tzw. krzywdy).

Żądania o naprawienie szkody niemajątkowej mogą zmierzać do zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę i zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. W rzeczywistości roszczenia ograniczają się najczęściej do zasądzenia zadośćuczynienia pieniężnego na rzecz samego pokrzywdzonego.

Krzywdą jest cierpienie fizyczne lub psychiczne związane z naruszeniem dobra osobistego, a więc pewnej wartości niematerialnej, w obszarze nas interesującym relacjonowanej do człowieka. Katalog dóbr osobistych określony w art. 23 k.c.⁶ ma charakter otwarty, przy czym w warunkach izolacji chodzi przede wszystkim o ochronę życia, zdrowia, godności osobistej, integralności seksualnej, intymności, wolności od nieuzasadnionego naruszania nietykalności osobistej.

Zarzuty poszkodowanych dotyczą najczęściej niespełnianych warunków bytowych wyznaczonych normami k.k.w. oraz przepisami wykonawczymi, w szczególności WarBytZkAś oraz RegWykKPW, RegWykTA⁷.

Jako szczegółowe uzasadnienie roszczeń o zadośćuczynienie podawane są przez poszkodowanych takie okoliczności, jak: przeludnienie celi mieszkalnej i związane z tym naruszenie art. 110 § 2 k.k.w., wyznaczającego powierzchnię przypadającą na skazanego w celi mieszkalnej nie mniejszą niż 3 m², nieodpowiednie oświetlenie celi mieszkalnej, brak odpowiedniej wentylacji, panujący fetor w celach mieszkalnych, niedogrzenie cel (w okresie zimowym), wilgoć, zagrzybienie ścian i sufitów, odpadający tynk w pomieszczeniach, przebywanie w jednej celi osoby niepalącej z osobami palącymi, ograniczony dostęp do ciepłej wody, prądu elektrycznego, brak warunków do utrzymania higieny osobistej z powodu ograniczeń korzystania z łaźni, brak należytego wyposażenia celi, w tym nieoddzielenie urządzeń sanitarnych od części celi przeznaczonych do spania, odpoczynku

osobistego użytku, zegarek, listy oraz fotografie członków rodziny i innych osób bliskich, przedmioty kultu religijnego, materiały piśmienne, notatki osobiste, książki, prasę i gry świetlicowe.

⁵ Roszczenia z art. 444 k.c. mogą dotyczyć 1) naprawienia szkody obejmującej wszelkie wyniki z tego powodu koszty (art. 444 § 1), renty wyrównawczej (dla wyrównania szkód) (art. 444 § 2 k.c.). W sytuacji śmierci osadzonego roszczenia majątkowe o naprawienie szkody majątkowej obejmują: zwrot kosztów leczenia i pogrzebu (art. 446 § 1), rentę (art. 446 § 2), jednorazowe odszkodowanie (art. 446 § 3).

⁶ Art. 23. Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach.

⁷ RegWykKPW – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. nr 152, poz. 1493).

RegWykTA – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania obejmujące porządek wewnętrzny aresztu śledczego (Dz.U. nr 152, poz. 1494).

WarBytZkAś – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 17 października 2003 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. nr 186, poz. 1820).

i spożywania posiłków, niezapewnienie odpowiedniej liczby stołów, szafek, taboretów, konieczność używania brudnych materaców, narażających na choroby dermatologiczne, nieodpowiednie wyżywienie (suma kalorii), brak zajęć kulturalno-oświatowych.

Jak podnoszą poszkodowani, przeludnienie cel powoduje brak przestrzeni ruchowej, konieczność spożywania posiłków na łóżkach i leżenia współosadzonych w czasie spaceru po celi któregoś z osadzonych, utrudnienia korzystania z toalety.

Z innych przyczyn wymienić należy przedmiotowe traktowanie osadzonych przez funkcjonariuszy SW, w tym naruszanie nietykalności osobistej w trakcie czynności służbowych podczas kontroli osadzonych, utrudnianie kontaktów z bliskimi, przetrzymywanie korespondencji, uniemożliwianie podjęcia pracy zarobkowej, niewłaściwe funkcjonowanie kantyny więziennej, ograniczony dostęp do rozmów telefonicznych.

Pokrzywdzeni, którzy wywodzą swoje roszczenia na podstawie naruszenia dobra, jakim jest zdrowie, wskazują niewłaściwe (błędne) leczenie lub brak leczenia w zakładzie karnym (areszcie śledczym). Wymienić można tutaj przykładowo zarzuty niewłaściwej opieki nad chorymi na cukrzycę czy zespół wieńcowy, opóźnienia w diagnostyce i zabiegach medycznych.

Z uszczerbkiem na zdrowiu wiążą się również roszczenia o naprawienie krzywdy za spowodowanie zakażenia wirusowym zapaleniem wątroby w trakcie pobytu w zakładzie karnym (areszcie śledczym), czy też z powodu izolacji w warunkach oddziaływania dymu tytoniowego, który zdaniem pokrzywdzonych powoduje pogorszenie stanu zdrowia psychicznego i fizycznego.

Odrębną grupę stanowią żądania o zadośćuczynienie za doznaną krzywdę wynikające z uszczerbku na zdrowiu spowodowanego przez współosadzonych w postaci naruszenia wolności seksualnej czy okrutnego znęcania się nad współwięźniami, a także przez samych osadzonych w postaci samouszkodzeń i samobójstw bądź też innego rodzaju śmierci, spowodowanej bezprawnym działaniem bądź zaniechaniem SW.

W przypadku zgonu osadzonego podstawą dochodzenia roszczeń przez najbliższych członków rodziny o zadośćuczynienie pieniężne jest art. 446 § 4 k.c. w zw. z art. 417 § 1 k.c. Dobrem osobistym, które podlega naruszeniu, jest wówczas szczególnie więź rodzinna łącząca osobę zainteresowaną ze zmarłym, powodująca cierpienie fizyczne i psychiczne.

W pozostałych wypadkach odpowiedzialność Skarbu Państwa opiera się na art. 417 § 1 k.c., tj. za szkodę wyrządzoną przez niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie SW przy wykonywaniu władzy publicznej w związku z art. 445 k.c. bądź art. 448 k.c. w zw. z art. 24 i 23 k.c. Podstawę ogólną wymienionych roszczeń stanowi przepis art. 77 ust. 1 Konstytucji RP.

W kontekście ochrony życia i zdrowia osób pozbawionych wolności w orzecznictwie zarysowały się dwa przeciwstawne stanowiska co do tego, czy samobójstwo, samouszkodzenie ciała, a nawet choroba pozostają w normalnym związku przyczynowym z działaniem (zaniechaniem) SW.

Zgodnie z jednym stanowiskiem zdarzenia te przyczynowo normalnie nie wiążą się z funkcjonowaniem SW, co wyłącza odpowiedzialność Skarbu Państwa⁸. Drugie

⁸ Por. wyrok SA w Katowicach, I ACa 626/11 z 18 października 2011 r., <http://bip.prokuratoria.gov.pl/orzeczenia>. Osadzony podciął sobie szyję słuczoną butelką po soku owocowym, natychmiast udzielono mu pierwszej pomocy i przetransportowano do szpitala, gdzie zmarł. Sąd Okręgowy nie dopatrywał się w zachowaniu

stanowisko jest takie, że zarówno samobójstwa, jak i samouszkodzenia są wynikiem niezachowania prawidłowej ochrony osoby skazanego przez SW⁹, czy wręcz wskazując się, że w sytuacji zagrożenia lub naruszenia bezpieczeństwa osobistego osadzonego domniemywa się odpowiedzialność administracji więziennej¹⁰. Wynika to z założenia, że ochrona zdrowia i życia osób pozbawionych wolności stanowi obowiązek państwa, w imieniu którego działa SW.

Akceptując tezę o obowiązku stałego nadzoru osób pozbawionych wolności przez SW oraz odpowiedzialności Skarbu Państwa w sytuacji niezapewnienia tym osobom ochrony, wskazać jednak należy, że nie każdy ujemny skutek w postaci samouszkodzenia bądź samobójstwa może być przyczynowo wiązany z bezprawną działalnością lub zaniechaniem SW. W przeciwnym razie oznaczałoby to odpowiedzialność absolutną, dla której wystarczającą, adekwatną i generalną przyczyną byłoby umieszczenie osoby w zakładzie karnym (areszcie śledczym).

Spśród wielu przyczyn należy więc wskazać tę, którą uznać możemy za normalne następstwo działania lub zaniechania (względnie niepodjęcia nakazanego działania, które przeszkodziłoby powstaniu szkody) w konkretnym układzie sytuacyjnym, możliwe do przewidzenia zgodnie z doświadczeniem życiowym i zawodowym.

Wydaje się, że trudno stawiać funkcjonariuszom SW zarzut zaniedbania obowiązku zapewnienia bezpieczeństwa osobistego przy braku jakichkolwiek wypowiedzi bądź zachowań o nietypowym charakterze, mogących świadczyć o zamiarze podjęcia czynności przez osadzonego, które mogą doprowadzić do jego samobójstwa. Z podobną sytuacją będziemy mieli do czynienia, gdy sposób uszkodzenia ciała, który może prowadzić do śmierci, jest trudny do weryfikacji, nawet przy zastosowaniu monitoringu z kamer telewizji przemysłowej.

funkcjonariuszy Aresztu Śledczego związanym ze sprawowaniem nadzoru naruszenia przepisów prawa i regulacji wewnętrznych. Sąd Apelacyjny stwierdził, że nie można utożsamiać tragicznego zdarzenia z zaniedbaniem obowiązku zapewnienia bezpieczeństwa osobistego bez wskazania, jakich działań nie podjęli funkcjonariusze SW lub które z działań doprowadziły lub umożliwiły zamach na własne życie osadzonego. Por. wyrok SN – Izba Cywilna z 1 lutego 1979 r., II CR 521/78, Legalis: „Same złe warunki odbywania kary nie mogą przesądzać o odpowiedzialności pozwanego zakładu karnego za szkodę powstałą na zdrowiu, jeśli nie są one zasadniczą czy też bezpośrednią przyczyną choroby, a istniejące warunki były zgodne z przepisami porządkowymi regulującymi odbywanie kary pozbawienia wolności”; por. także wyrok SN – Izba Cywilna i Administracyjna z 4 października 1984 r., II CR 314/84, LexPolonica nr 310217. Powód dochodził zadośćuczynienia za doznaną krzywdę w postaci przepukliny pachwinowej, która – jak twierdził – wytworzyła mu się na skutek nadmiernie ciężkiej pracy w cegielni. SN rozstrzygnął, że powód nie może przerzucić na pozwanego Skarb Państwa następstw doznania przepukliny pachwinowej w okresie wykonywania zwykłej pracy fizycznej. Sąd wyraził wątpliwość, czy przepuklina została wywołana wysiłkiem przy pracy fizycznej, wskazując, że powód leczył się na suchy kaszel, który sprzyja powstaniu przepukliny pachwinowej.

⁹ Por. wyrok SN – Izba Cywilna z 22 lutego 2012 r., IV CSK 290/2011, LexPolonica nr 3927086: „Nie ulega wątpliwości, że codzienne życie osoby pozbawionej wolności powinno pozostawać pod kontrolą funkcjonariuszy służby więziennej sprawowaną w sposób pozwalający z jednej strony osiągnąć cel orzeczonej kary, z drugiej natomiast zapewnić ochronę osoby skazanego. Ochronę tę trzeba rozumieć szeroko, nie tylko jako zapobieganie szkodliwym działaniom innych osób, lecz także zagrożeniom pochodzącym od samych skazanych, np. zamachom samobójczym lub samouszkodzeniom”.

¹⁰ Por. wyrok SA w Poznaniu z 2 czerwca 2010 r., I A Ca 392/10, Legalis: „Zapewnienie osobom pozbawionym wolności bezpieczeństwa osobistego jest podstawowym obowiązkiem Państwa i wykonującej te obowiązki w jego imieniu Służby Więziennej. Oznacza to, że w razie zagrożenia czy naruszenia tego bezpieczeństwa domniemywa się odpowiedzialność administracji więziennej”.

Z punktu widzenia odpowiedzialności Skarbu Państwa za niespełnianie warunków bytowych osób osadzonych do kontrowersyjnych rozstrzygnięć¹¹ należy zaliczyć te, w których sądy wymagają wykazania winy funkcjonariuszy SW jako przesłanki warunkującej uwzględnienie roszczeń pokrzywdzonych.

W myśl tego poglądu zakłady karne (areszty śledcze), spełniając zadania publiczne w zakresie zapewnienia opieki zdrowotnej i odpowiednich warunków odbywania kary pozbawienia wolności, nie stają się organami władzy publicznej, gdyż nie kształtują w tym zakresie w drodze przymusu sytuacji prawnej jednostki i działają poza sferą imperium.

Należy uznać, że stanowisko to jest błędne, ponieważ nie uwzględnia ono przymusu faktycznego, w jakim znajduje się osoba pozbawiona wolności przy korzystaniu ze świadczeń SW, oraz bezalternatywności samych świadczeń z punktu widzenia usługodawcy, rodzaju, miejsca i czasu ich realizacji.

Na zakończenie należy zwrócić uwagę na jedno z nowszych orzeczeń SN¹², które może mieć decydujące znaczenie dla rozwoju linii orzeczniczej w zakresie ochrony dóbr osobistych osób pozbawionych wolności.

Sąd Najwyższy rozpatrywał sprawę, w której powód domagał się zadośćuczynienia za naruszenie dóbr osobistych przez nieudzielenie zezwolenia przez dyrektora aresztu śledczego na posiadanie w celi telewizora i odbiornika radiowego. Na kanwie analizowanego stanu faktycznego SN poczynił w uzasadnieniu wyroku rozważania na temat skuteczności dochodzenia żądań na podstawie art. 24 k.c. w sytuacji uprawnienia przysługującego skazanemu zgodnie z przepisami Kodeksu karnego wykonawczego, którego został pozbawiony na podstawie wymienionych przepisów decyzją organu postępowania wykonawczego¹³.

Sąd Najwyższy podkreślił, że osoby pozbawione wolności mają szczególną drogę do dochodzenia ochrony swych praw, gdyż zgodnie z art. 7 k.k.w. i art. 34 k.k.w. mogą zaskarżać do sędziego penitencjarnego oraz do sądu penitencjarnego decyzje wydane m.in. przez dyrektora zakładu karnego (aresztu śledczego) z powodu ich niezgodności z prawem.

Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że tylko w tym trybie następuje weryfikacja decyzji w postępowaniu wykonawczym w kontekście jej zgodności z prawem. „Sąd cywilny w sprawie o naruszenie dóbr osobistych skazanego nie może oceniać, czy dyrektor zakładu karnego (aresztu śledczego), odmawiając przyznania skazanemu określonego w prze-

¹¹ Wyrok SA w Białymstoku z 29 lutego 2008 r., I ACa613/07: „Zakres dokonanej przez Trybunał modyfikacji wykładni art. 417 KC należy więc ograniczyć do sytuacji, gdy nastąpiło wyrządzenie szkody przez władzę publiczną. W pozostałym zakresie wykładnia systemowa art. 417 KC, opierająca się o prymat ogólnej zasady winy jako podstawy odpowiedzialności za czyn niedozwolony, nie jest sprzeczna z art. 77 Konstytucji, należy zatem przyjąć, że nadal jest dopuszczalna. Organem władzy publicznej będzie każdy podmiot, który wykonuje władzę publiczną, kształtuje w drodze przymusu sytuację prawną jednostki. Jeżeli wykonuje on zarówno władzę publiczną, jak i funkcjonuje w sferze cywilnoprawnej, należy uznać, że organem władzy publicznej w znaczeniu art. 77 Konstytucji jest tylko wówczas, gdy działa posługując się metodami władczymi lub jeżeli jest zobligowany do podjęcia takiego działania”. W podobny sposób wypowiedział się SO we Włocławku w wyroku z 7 listopada 2008 r., 98/07, <http://bip.prokuratoria.gov.pl/orzeczenia>

¹² Wyrok SN – Izba Cywilna z 22 lutego 2012 r., IV CSK 276/2011, LexPolonica nr 3870971.

¹³ Art. 110a § 2 k.k.w. Dyrektor zakładu karnego może zezwolić skazanemu na posiadanie w celi sprzętu audiowizualnego, komputerowego oraz innych przedmiotów, w tym także podnoszących estetykę pomieszczenia lub będących wyrazem kulturalnych zainteresowań skazanego, jeżeli posiadanie tych przedmiotów nie narusza zasad porządku i bezpieczeństwa obowiązujących w zakładzie karnym.

pisach kodeksu karnego wykonawczego uprawnienia, działał zgodnie z prawem. (...) Dopuszczenie badania tych kwestii przez sąd w sprawie o naruszenie dóbr osobistych skazanego oznaczałoby nie tylko dopuszczenie dwutorowości postępowania sądowego w zakresie nadzoru nad wykonywaniem kary pozbawienia wolności, lecz także prowadziłyby do pozbawienia znaczenia przyjętego przez ustawodawcę trybu postępowania i oddziaływania sędziego i sądu penitencjarnego na skazanego osadzonego w zakładzie karnym”.

Sąd Najwyższy uznał więc w powołanym wyroku, że nieodwołanie się od decyzji organu wykonawczego w trybie przepisów Kodeksu karnego wykonawczego w przedmiocie uprawnienia przewidzianego w tych przepisach oznacza w sprawie o naruszenie dóbr osobistych brak bezprawności działania aresztu śledczego, chyba że niewniesienie odwołania przez osadzonego wynikało z uzasadnionej obawy przed represjami.

Orzeczenie to ma istotne znaczenie przy ustalaniu bezprawności działania (lub zaniechania) SW jako przesłanki odpowiedzialności Skarbu Państwa, jeśli wziąć pod uwagę, regułę dowodową zawartą w art. 24 k.c. Przepis ten wprowadza domniemanie (prawne) bezprawności działania lub zaniechania naruszającego dobro osobiste, co oznacza w procesie przerwienie ciężaru dowodu na Skarb Państwa, który powinien wykazać, że działanie (zaniechanie) państwa (jednostek SW) nie było bezprawne. W tych wypadkach, gdy osadzony mógł skutecznie zaskarżyć decyzje organów postępowania wykonawczego w trybie przepisów k.k.w., a tego nie uczynił, nie będzie mógł skutecznie dochodzić roszczeń z tytułu naruszenia dóbr osobistych z powodu wydanych w powołanym postępowaniu decyzji. W tym ujęciu ustalenie bezprawności działania (zaniechania) SW wydaje się również możliwe w sytuacji uwzględnienia wniosków lub skarg osadzonych składanych w trybie art. 6 k.k.w. do innych organów postępowania wykonawczego, co może być wyrazem pozytywnej zmiany uprzednio niekorzystnej sytuacji, w jakiej znajdowała się osoba pozbawiona wolności.

Przesłanka bezprawności jako podstawa odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa z tytułu organizacji aktywności osób pozbawionych wolności w tej perspektywie nierozłącznie związana jest z postępowaniem wykonawczym. Nie chodzi tutaj więc o same warunki pobytu w zakładzie karnym (areszcie śledczym), ale o postępowanie SW w stosunku do osadzonych. Stąd obalenie domniemanie bezprawności działania (zaniechania) SW może w praktyce ograniczyć się do wskazania przez Skarb Państwa braku toczącego się postępowania skargowego z art. 7 k.k.w., braku postępowania sędziego penitencjarnego w trybie art. 34 k.k.w. bądź braku inicjowania skarg, wniosków lub próśb osadzonych na podstawie art. 6 k.k.w.

W przypadku gdy postępowanie skargowe toczyło się na podstawie art. 7 k.k.w., za przyjęciem legalności działań (zaniechań) SW przemawiać będzie przedstawienie zapadłych w toku postępowania wykonawczego rozstrzygnięć sądu penitencjarnego zakończonych dla skarżącego negatywnie, tj. utrzymaniem zaskarżonych decyzji w mocy.

Inaczej sprawa przedstawia się, gdy chodzi o skargi, wnioski lub próśby (art. 6 § 2 k.k.w.) wnoszone przez osoby pozbawione wolności¹⁴. Wydaje się, że ta forma aktywno-

¹⁴ Por. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i próśb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. nr 151, poz. 1467 ze zm.).

ści osadzonych, niezależnie od sposobu załatwienia sprawy, może sygnalizować pewne nieprawidłowości, które rozpatrywane są przez organy SW występujące w roli organów postępowania wykonawczego. W większym stopniu dotyczyć mogą niedogodności związanych z przebywaniem w zakładzie karnym (areszcie śledczym), ale również i oddziaływania SW. Wydaje się, że inicjowanie tego typu postępowań może uwiarygadniać okoliczności faktyczne związane z naruszeniem dóbr osobistych dowodzonych w postępowaniu cywilnym. Sytuacja, w której sprawy te załatwiane są przez organy SW, nie może stanowić – jak się wydaje – wystarczającego kryterium dla przyjęcia legalności, względnie bezprawności działań (zaniechań) SW.

Summary

Tomasz Przesławski

THE BASIS AND SCOPE OF COMPENSATORY CLAIMS CONNECTED WITH THE STAY IN A PENAL INSTITUTION (REMAND CENTRE)

The subject of this article are the issues of pecuniary claims of detained persons towards the State Treasury with regard to uncomfortable conditions in the Polish penitentiary system. The main factual basis of the claims for damages (compensation) was discussed as well as the legal evidence of brought pecuniary claims. The main trends of the jurisdiction of the Polish judiciary were presented in cases judged with consideration of the current interpretation of the evidence of liability for damages on account of wielding official authority.

KEY WORDS: pecuniary claims, detained persons, conditions of executing a prison sentence (pretrial arrest)

POJĘCIA KLUCZOWE: roszczenia majątkowe, osoby pozbawione wolności, warunki wykonywania kary pozbawienia wolności (tymczasowego aresztowania)